

MARTIN HEIDEGGER KÕNELUSES RICHARD WISSERIGA¹

Saksa keelest tõlkinud Ülo Matjus*

WISSER: Härra professor Heidegger! Meie ajal kuuldub üha rohkem hääli ning üha valjemaks muutuvad need hääled, mis oleviku otsustava ülesandena propageerivad ühiskondlike suhete muutmist ning näevad seda tuleviku jaoks ainsa edutöotava rakenduspunktina.

Missugune on teie seisukoht niinimetatud "ajavaimu" säärase suundumuse suhtes, näiteks ülikoolireformi silmas pidades?

HEIDEGGER: Ma vastan ainult viimasele küsimusele; sest mis Te enne küsisite, see on liiga laialt haaratud. Ning vastus, mille ma Teile annan, on see, mille ma andsin neljakümne aasta eest oma *esiloengus* Freiburgis aastal 1929.

Ma tsiteerin Teile lauset loengust "Mis on metafüüsika?": "Teaduste valdkonnad asuvad kaugel üksteisest. Nende ainete käsituslaad on täiesti erinev. Seda distsipliinide hajusat mitmekesisust hoitakse tänapäeval koos veel ainult ülikoolide ja fakulteedide tehnilise organisatsiooni ning tähenduslikuna erialade praktilise eesmärgistuse abil. Seevastu on teaduste juurdumus oma olemuslikus aluses hääbunud."²

Ma usun, et sellest vastusest peaks piisama.

WISSER: Nüüd on õige erinevaid motiive, mis on viinud moodsate katseteni saavutamaks seespool ühiskondlikku või ka seespool kaasinimeslikku taset eesmärgiseadete ümberorienteerimist ning fakulteedide antuste "ümberstruktureerimist". Silmanähtavalt on seejuures rohkesti filosoofiat mängus, nii hääs kui ka kurjas.

Kas te näete filosoofial ühiskondlikku ülesannet?

HEIDEGGER: Ei! – Selles mõttes ei saa ühiskondlikust ülesandest kõnelda!

Kui sellele küsimusele vastata tahetakse, peab esmalt küsima: "Mis on ühiskond?" ning peab järele mõtlema selle üle, et see tänapäevane ühiskond on ainult moodsa *subjektiivsuse* absolutiseering ning et siit lähtudes ei tohi filosoofia, mis on subjektiivsuse seisukoha ületanud, ülepea kaasa kõnelda.

Üks teine küsimus on, kuivõrd võib ülepea kõnelda ühiskonna *muutmisest*. Küsimus maailmamuttmise nõudmise järele viib tagasi

* Tõlkija keelepruuk muutmata. *Toim.*

ühele Karl Marxi rohkestitsiteeritud lausele “Teesides Feuerbachi kohta”.

Ma tahan seda täpselt tsiteerida ning ette lugeda: “Filosoofid on maailma ainult mitmeti *interpreteerinud*; asi seisab selles, et teda *muuta*.”³

Selle lause tsiteerimisel ja selle lause järgimisel ei panda tähele, et maailma muutmine eeldab *maailmakujutluse* muutumist ning et maailmakujutus on ainult sel teel saavutatav, et maailma piisavalt *interpreteeritakse*.

See tähendab: nõudmaks oma “muutmist” toetub Marx ühele täiesti kindlale maailmainterpretatsioonile – ning seeläbi osutub see lause fundeerimata lauseks. See jätab mulje, nagu oleks otsustavalt kõneldud filosoofia vastu, sellal kui lause teise poolega otseselt välja ütle mata on eeldatud nõudmist mõne filosoofia järele.

WISSER: Milleläbi võib tänapäeval *Teie* filosoofia, silmas pidades konkreetset ühiskonda koos oma mitmekesiste ülesannete ja muredega, hädade ja lootustega, mõjuvaks osutada? Või on õigus noil *Teie* kriitikutele, kes väidavad, et Martin Heidegger olevat sedavõrd kontsentreeritult tegev “olemisega”, et ta olevat ohverdanud *conditio humana, inimese* olemise ühiskonnas ning isikuna?

HEIDEGGER: See kriitika on suur arusaamatus! Sest olemisküsimus ja selle küsimuse arendus eeldavad otseselt *kohalolu (das Dasein - Ü.M.)* interpretatsiooni, s.t. inimese olemuse määratlemist. Ning minu mõtlemise alusmõte on nimelt see, et olemine, vastavalt olemise avatus *tarviseb* inimest ning et ümberkäänatult on inimene inimene ainult niivõrd, kui ta seisab olemise avatuses.

Sellega tohiks olla ammendatud küsimus, kuivõrd olen mina tegelnud ainult olemisega ning unustanud inimese. Ei saa küsida olemise järele, küsimata inimese olemuse järele.

WISSER: Nietzsche on ükskord ütelnud: filosoof olevat oma aja halb südametunnistus. Jätame sinnapaika, kuidas Nietzsche seda arvas.

Kui aga vaadelda *Teie* katset senist filosoofia ajalugu olemist silmas pidades läbi näha languse ajaloona ning sellepärast “destrueerida”, siis on võib-olla mõnigi püüdnud Martin Heideggeri nimetada õhtumaise filosoofia halvaks südametunnistuseks.

Milles te näete selle kõige iseloomulikumat tundemärki (*das Merkmal - Ü.M.*) – et mitte ütelda kõige iseloomulikumat mälestusmärki (*das Denk-mal - Ü.M.*) –, mida Te nimetate “olemisunustuseks” ja “olemishüljatuseks”?

HEIDEGGER: Kõigepealt pean ma ühes suhtes korrigeerima *Teie* küsimust, kui Te kõnelete “languse ajaloost”. See *ei ole negatiivselt* arvatud!

Ma ei kõnele mitte mõnest languse ajaloost, vaid ainult olemise saatmistust (*vom Geschick des Seins - Ü.M.*), kuivõrd olemine võrd-

luses olemise avatusega kreeklastel üha rohkem ja rohkem eemale tõmbub – kuni olemise laialilaotumiseni pelga esemelisusena teaduse jaoks ning tänapäeval pelga koosseisuna maailma tehnilise allaheitmise jaoks. Niisiis: see ei ole mitte mõni languse ajalugu, vaid see on *olemise eemaletõmb*, milles me seisame.

See olemisunustuse kõige iseloomulikum tundemärk – ning unustust tuleb siin *alati* mõelda kreekalisest lähtudes, *λήθη*'st, s.t. olemise varjumisest, eemaletõmbumisest lähtudes –, noh, selle saatmistu iseloomulikem tundemärk, milles me seisame, on – niivõrd kui mina seda ülepea nägema ulatun, – see fakt, et olemisküsimust, mille ma sean, ei ole veel mõistetud.

WISSER: Kaht asja peetakse Teie poolt üha jälle küsitavaks ning tehakse küsimisväärseks: *teaduse ülevõimu taotlus* ning *arusaam tehnikast*, mis ei näe tas midagi peale kõlvulise vahendi jõudmaks kiiremini kunati soovitud sihile. Just meie ajal, mil enamik inimesi loodab endale teaduselt kõike ning mil neile üle maailma ulatuvate, kuid maailmakaugete kaugnägemissaadetega demonstreeritakse, et inimene saavutab tehnika läbi selle, mis ta ette võtab, valmistavad Teie mõttet teaduse üle ja tehnika olemuse üle paljudele peamurdmist. Mida Te tahate *esiteks* sellega ütelda, kui väidate: teadus ei mõtle?

HEIDEGGER: Et kõigepealt selle peamurdmisega alustada: ma leian selle olevat täiesti tervisliku! Tänapäeval on maailmas veel liiga vähe peamurdmist ja üks suur mõttelagedus, mis on just olemisunustusega seotud.

Agas see lause: teadus ei mõtle, mis palju kõmu tekitas, kui ma ta ühes Freiburgi loengus välja ütlesin, tähendab: *teadus* ei liigu *filosoofia dimensioonis*. Agas ta on, ilma et ta seda teaks, sellest dimensioonist *juhatatud*.

Näiteks: füüsika liigub ruumis ja ajas ja liikumises. Mis on liikumine, mis ruum, mis aeg, seda ei saa teadus teadusena otsustada. Teadus niisiis ei *mõtle*, *selles* mõttes ei *saagi* ta oma meetoditega mõelda.

Näit. ei saa ma füüsikaliste meetoditega ütelda, mis on füüsika. Mis on füüsika, seda saan ma ainult mõelda – filosoofilise küsimise viisil. Lause: teadus ei mõtle, *ei ole* mingi *etteheide*, vaid on ainult teaduse seesmise struktuuri *kindlakstegu*: ta olemusse kuulub see, et ta on ühelt poolt juhatatud sellest, mida mõtleb filosoofia, teiselt poolt aga ise unustab selle mõelda-tuleva ega pane seda tähele.

WISSER: Ning mida Te arvate, kui kõnelete *teiseks* sellest, et tänapäeva inimkonnale on aatomipommi ohust suurem see tehnika seadus, see “seadest” (*das “Gestell” – Ü.M.*), nagu Te nimetate tehnika põhitõmmet tegelikku seadmise viisil koosseisuna (*als Bestand – Ü.M.*) ilmsiks tuua, teisiti väljendatult: kõike ja igat ühe nupulevajutusega väljatellitavaks teha?

HEIDEGGER: Mis tehnikasse puutub, siis on minu tehnika olemuse määratlus, mida ei ole senini veel mitte kuskil omaks võetud, see – ütlemaks seda konkreetselt –, et moodne loodusteadus põhineb moodsa tehnika olemuse arengul ning mitte ümberpöörduvalt.⁴

Kõigepealt tuleb ütelda, et ma ei ole tehnika vastu. Ma ei ole mitte kunagi kõnelnud tehnika vastu, ka mitte selle niinimetatud deemonliku vastu tehnikas. Vaid ma katsun: mõista tehnika olemust.

Kui te tsiteerite seda mõtet aatomipommi ohtlikkusest ja tehnikast veel suuremast ohtlikkusest, siis mõtlen ma sellele, mis tänapäeval areneb biofüüsikana, et me oleme ettenähtavas ajas suutelised inimest nõnda tegema, s.t. puhtanisti ta orgaanilises olemuses nõnda konstrueerima, kuidas teda vajatakse: osavad ja oskamatud, nutikad ja – rumalad. Nõnda kaugele läheb see! Tehnilised võimalused on tänapäeval valmis ning juba Nobeli laureaate poolt ühel istungil Lindaus välja üteldud – mida ma ühes ettekandes aastate eest Messkirchis juba olen tsiteerinud.

Niisiis: ennekõike tuleb tõrjuda arusaamatus, justkui oleksin ma tehnika vastu.

Ma näen tehnikas, nimelt ta olemuses, et inimene seisab võimu all, mis kutsub teda välja ning mille suhtes ta ei ole enam vaba – et siin annab endast miski teada, nimelt olemise tõmme inimese poole – ning et see tõmme, mis varjub tehnika olemuses, tuleb võib-olla ühel päeval oma varjamatuses ilmsiks.

Kas see juhtub, ma ei tea. Ma näen aga tehnika olemuses esimest ilmutust ühest väga palju sügavamast saladusest, mida mina nimetan “isennemiseks” (*das “Ereignis” – Ü.M.*) – millest te võiksite järeldada, et ei saa juttugi olla vastuseisust või lõplikust otsustusest tehnika üle. Vaid asi seisab selles, et mõista tehnika ja tehnilise maailma olemust. Minu arvamise järele ei saa see juhtuda niikaua, kui filosoofiliselt liigutakse subjekti-objekti suhte sees. See tähendab: *marxismilt* ei saa tehnika olemust mõista.

WISSER: Kõik Teie kaalutlused põhinevad sellel küsimusel ja suubuvad sellesse, mis on teie filosoofia põhiküsimus, “olemisküsimusse”. Te olete üha uuesti viidanud sellele, et Te ei taha senistele teesidele olemise kohta uut lisada. Kuna just olemist on õige erinevalt määratletud, näiteks omadusena, võimalikkuse ja tegelikkusena, tõena, isegi jumalana, küsite Te mõistetava kooskõla järele; ning nimelt mitte mõne ülesünteesi mõttes, vaid küsimusena olemise mõtte järele.

Missuguses suunas rajab endale läbi Teie mõtlemise teed vastus küsimusele: millepärast on olev ega pigem mittemiski (*nicht vielmehr Nichts – Ü.M.*)?

HEIDEGGER: Siin pean ma vastama kahele küsimusele. Esiteks: olemisküsimuse selgitus. Ma usun, et siin on Teie küsimuse seades teatav ebaselgus. Tiitel “olemisküsimus” on kahetähenduslik.

Ükskord tähendab olemisküsimus küsimust oleva järele olevana. Ning selles küsimuses määratletakse, mis on olev. Vastus sellele küsimusele annab olemise määratluse.

Aga olemisküsimust võib mõista ka selles mõttes: millel põhineb iga vastus küsimusele oleva järele, s.t., milles ülepea põhineb olemise varjamatus? Näite varal üteldult: kreeklased määratlevad olemist olemasoleva olemasolevusena. Olemasolevuses kõneleb olevik, olevikus on aja moment, niisiis on olemise määratlus olemasolevusena suhestatud ajaga.

Katsun ma nüüd olemasolevust määratleda ajast lähtudes ning vaatan mõtlemise ajaloo ringi, mida on üteldud aja kohta, siis leian ma Aristotelesest peale, et aja olemus on määratletud lähtudes juba ühest *määratletud* olemisest. Niisiis: traditsiooniline aja mõiste on kõlbmatu. Ning *sellepärast* olen ma katsunud "Olemises ja ajas" arendada aja ja ajalise uut mõistet ekstaatilise avatuse mõttes.

Teine küsimus on see küsimus, mille seadis juba Leibniz ja mille võttis uuesti üles Schelling ja mida ma sõnasõnalt jälle kordan oma juba nimetatud ettekande "Mis on metafüüsika?" lõpus.⁵

Aga: minu juures on sellel küsimusel täiesti teine mõte. Harilik metafüüsiline ettekujutus sellest, mida selle küsimusega küsitakse, tähendab: millepärast on ülepea *olev* ega pigem mittemiski? See tähendab: kus on selle *põhjus* (*die Ursache - Ü.M.*) ja *põhi*, et on *olev* ega mittemiski?

Mina küsin seevastu: millepärast ülepea on olev ega mitte hoopis *enam mittemiski* (nicht viel *mehr Nichts - Ü.M.*)? Millepärast on oleval eelis, millepärast ei mõtelda mittemiskit olemisega identsena? See tähendab: millepärast valitseb ja kust tuleb olemisunustus?

See on niisiis üks täiesti teine küsimus kui *metafüüsiline* küsimus. See tähendab: mina küsin "Mis on metafüüsika?" Mina ei küsi *metafüüsilist* küsimust, vaid küsin metafüüsika *olemuse* järele.

Nagu Te näete, on need küsimused kõik ebaharilikult rasked ning harjunud arusaamisele õigupoolest ligipääsmatud. Läheb tarvis pikka peamurdmist ja pikka kogemust ja tegelikku vaidlust suure *traditsiooniga*. Üks suuri ohte meie mõtlemisele on tänapäeval just see, et mõtlemisel - niisiis filosoofilise mõtlemise mõttes - ei ole enam tegelikku alapärast suhet traditsiooniga.

WISSER: Silmanähtavalt seisneb Teie jaoks kõik subjektiivsuse lammutamises, mitte selles tänaseks suurekskirjutatus, antropoloogilises ja antropotsentrilises, mitte selles ettekujutuses, et inimene on oma olemuse juba tabanud selle teadmise näol, mis tal endast on, ja selle tegemise näol, millega ta toime tuleb. Need juhatavad inimesele, selle asemel et tähele panna kohal-olu (*des Da-seins - Ü.M.*) kogemust, milles inimene tunnetab ennast olemisele avalil olevusena ning milles olemine andub mitte-varjatuseks. Inimese olemise säärase muutumise vältimatuse tõendamise kohta käib kogu Teie töö.

Kas Te näete märke sellest, et see vältimatuna mõeldud muutub tegelikuks?

HEIDEGGER: Kuidas näeb välja mõtlemise saatus (*das Schicksal* – Ü.M.), ei tea mitte keegi. Aastal 1964 kõnelesin ma ühes ettekandes Pariisis, mida ma ise ei pidanud, mis kanti ette prantsuskeelses tõlkes, tiitli all: “Filosoofia lõpp ja mõtlemise ülesanne”.⁶ Niisiis teen ma *vahet* filosoofia, s.t. metafüüsika, ja mõtlemise vahel, nii nagu mina teda mõistan.

Mõtlemine, mille ma selles ettekandes filosoofia vastu sean – mis sünnib ennekõike selleläbi, et taotletakse kreeka *ἀλήθεια* olemuse selgitust –, see mõtlemine on asja poolest metafüüsilise mõtlemise suhtes väga tunduvalt lihtsam kui filosoofia, ent just nimelt oma lihtsuse tõttu väga tunduvalt raskem täideviimises.

Ning ta nõuab: uut hoolt keele pärast, ei mingit uute terminite leiutamist, nagu ma ükskord mõtlesin, vaid tagasiminekut meie oma, kuid pidevalt hääbumisest haaratud keele algupärasele sisule.

Üks tulev mõtleja, kes võib-olla seatakse ülesande ette üle võtta see mõtlemine, mida mina katsun *ette valmistada*, see peab vastama ütlusele, mille pani ükskord kirja Heinrich von Kleist ning mis kõlab:

“Ma taandun selle ühe ees, keda veel kohal ei ole, ning kummardan talle tuhat aastat ette ta vaimu ees.”

KIRJANDUS. MÄRKUSED

- ¹ Martin Heideggeriga kõneles Mainzi Ülikooli korraline professor filosoof Richard Wisser (1927) 24. septembril 1969 Teise Saksa Kaugnõgemise (*ZDF*) saates “Martin Heidegger. 80. sünnipäevaks”. Peale kõneluse kuulusid saatesse veel *statement*’id Carl-Friedrich von Weizsäckerilt, Maurice de Gandillacilt, Medard Bossilt, Ernst Jüngerilt, Koichi Tsujimuralt, Emil Staigerilt, Leo Gabrielilt, Karl Löwithilt, Dolf Sternbergerilt, Heinrich Ottilt, Karl Rahnerilt ning Richard Wisserilt endalt. Esmakordselt avaldati kogu saatetekst raamatuna 1970. aastal: Martin Heidegger im Gespräch. Herausgegeben von Richard Wisser. Freiburg / München: Verlag Karl Alber, 1970. Sünnie tõlge on tehtud teosest: ANTWORT. Martin Heidegger im Gespräch. Herausgeber Günther Neske, Emil Kettering. Pfullingen: Verlag Günther Neske, 1988. S. 21–28. Samas (S. 29–77) meenutab R. Wisser pikevalt ka kõneluse-lugu ennast pealkirja all “Järelemõtlik tänulikkus” (“Nachdenkliche Dankbarkeit”).
- ² M. Heidegger. Was ist Metaphysik? // M. Heidegger, Gesamtausgabe. I. Abteilung: Veröffentlichte Schriften 1914–1970. Band 9: Wegmarken. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1976. S. 104.
- ³ K. Marx. Teesid Feuerbachi kohta // K. Marx, F. Engels. Valitud teosed kahes köites. 2. kd. Tallinn, 1960. Lk. 334.

- ⁴ Martin Heideggeri tehnikakäsituse kohta vt. lähemalt: M. Heidegger. Küsimus tehnika järele // Akadeemia. Tartu, 1989. Nr. 6. Lk. 1195–1222. Eriti teaduse kohta vt. täiendavalt ka: M. Heidegger. Filosoofia lõpp ja mõtlemise ülesanne // Looming. Tallinn, 1988. Nr. 8. Lk. 1081–1088.
- ⁵ Vt.: M. Heidegger. Was ist Metaphysik? S. 122.
- ⁶ Viide selle ettekande tõlkele eesti keelde on märkuses 4.